

dam.
AM."
4.59.
nigheid.
ebruik.
Religie,
sten
HELVEN.
Ex. f 9.50;
0.90.
selb. f 1.25.
rlost"
0.50.
land.
nst.
TORAAT
B.
EN
Kerk
ssen.)
Jan. 1889.
he Synode
is f 1.
ONNER.
ijk Week-
J. HOE-
EL. J. W.
eginnende
e versche-
aanwzig-
ari, waarin
aan de Heeg
en tegen toe-
n, bij den
n dit blad
gevraagd.
rken,
tstg van
in ALEX-
in massief
rant aan
en M. R.
osterdam,
(380)
lam.
VAT.
alvijn.
EL.
f 1.80).
nvent
leerende)
1887.
UT.
ANG?
ohman
VODE
KERKEN,
TE.
E.
AM.

De Heraut

VAN DE

Gerestoreerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad N°. 124).

Zondag 24 Februari 1889. N°. 583.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, inzonderheid artikelen en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonneementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE van De Heraut, Warmoesstraat 106, Amsterdam.
Insendingen die later dan Donderdag 's namiddags te 12 ure worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementenprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent.
Abonneementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau, Warmoesstraat 106, te Amsterdam.
Advertentie: van 1 tot 6 regels 90 Cent; voor elke regel meer 15 Cent.
Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vereenigingen 10 Cent per regel.

De Heidelbergse Catechismus.

ZONDAGSOPLEZING XXI. Van de Verkiezing Gods.

I.

Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in hem vóór de grondlegging der wereld, opdat wij zouden heilig en onberispelijk zijn voor Hem in de liefde.
Ef. 1:4.

De uitleggers van den Catechismus volgen gemeenlijk het voorbeeld van Ursinus zelf in zijn *Schatboek*, om bij de Zondagsoplezing van de Kerk tegelijk het stuk der *Uitverkiezing* te behandelen.

Deze gewoonte volgen ook wij. Reden hiervan is, dat in een belijdenisschrift der Gerestoreerde kerken de belijdenis der *Uitverkiezing* niet kan wegblijven, en dat de opstellers van den Catechismus, kennelijk niet zonder goede oorzaak, juist bij dit artikel en schier bij dit artikel alleen, de *Uitverkiezing* met name ter sprake brengen.

Wel wordt de zaak der *Uitverkiezing* in Vraag 20 en zoo vele andere ondersteld, en in Vraag 52 het woord *uitverkoren* eveneens als in Vraag 54 gebezigd, maar toch als uitgangspunt komt het alleen in Antw. 54 voor. En overmits nu Ursinus, die met Olevianus dit leerboek opstelde, zelf in zijn *Schatboek* het voorbeeld geeft, om bij deze Zondagsoplezing breedvoeriger van de *verkiezing* te handelen, zoo weet men dat het metterdaad de bedoeling van de opstellers was, om door deze Vraag de leer der *Uitverkiezing* in hun Catechismus te funderen.

Nu worde intusschen bij elke bespreking van dit allergewichtigst leerstuk van meet af drieflei wel in het oog gehouden:

Ten eerste, dat wel bezien door niet ééne Christelijke kerk het feit ontkend of betwist wordt, dat metterdaad de Heilige Schriftuur ons het bestaan van een *Verkiezinge Gods* openbaar heeft.

Noch de Roomsche noch de Lutherse noch de Remonstrante kerken hebben aan zulk een stoute ontkennings zich ooit gewaagd. Eer integendeel hebben alle kerken en alle godgeleerden, dien naam waard, steeds onomwonden toegegeven, dat in de Heilige Schriftuur wel zeer zeker eene *Verkiezinge Gods* geleerd wordt.

Het ging dan ook niet aan, dit feit te betwisten. De uitspraken der Heilige Schriftuur op dit punt zijn zoo stellig en onloochenbaar, dat men de Schrift dicht zou moeten doen, om er niets van de *Uitverking* in te lezen.

Men stelde zich derhalve van Gerestoreerde zijde in zijn gesprekken en redetwisten met andersdenkenden nooit aan, als moest men hun eerst nog duidelijk maken, dat door de Schrift wel wezenlijk een *Verkiezinge* geleerd wordt; maar plaatse steeds en onvoorwaardelijk als uitgangspunt het feit op den voorgrond, dat over dit punt als zoodanig geen verschil van gevoelen mogelijk is; en toone desnoods aan, hoe alle kerken en alle confessies zonder onderscheid of uitsondering dat feit steeds onomwonden hebben beleiden en toegestemd.

De oppervlakkige moge het zich gemakkelij maken door over die uitspraken der Heilige Schrift kortweg heen te lezen; de sektarische prediker moge het veldmeenen te heroveren, door nooit ofte nimmer een dier stellige uitspraken tot tekst te kiezen;

toch zwijgt men met dit kleinzielig zwijgen het feit zelf niet dood. Wie in de Schrift niet van een *Uitverkiezing* leest, op zijn catechisatie niet van de *Uitverkiezing* handelt, in zijn predikatie niet van de *Uitverkiezing* spreekt, en in zijn geestelijke overdenking of levensbeschouwing niet met de *Verkiezinge Gods* rekent, is kort en goed een struisvogel, die zijn kop achter een boom versteekt, en waant, daardoor aan het oog van den jager te ontkomen. Wat hij niet ziet, zoo oordeelt deze domme vogel, ziet ook hem niet.

Zoo algemeen echter als moet toegegeven, dat het feit der *Schriftuurlijke* openbaring van de *Uitverkiezing* door geen kerk, geen godgeleerde noch deskundigen leek zal ontkend worden, zoo verre loopen ook de posities uiteen, die men oordeelt tegenover dit feit te moeten innemen.

In twee hoofdgroepen gaat men hierbij uit elkaar. Aan den éénen kant staan allen, die in den grond van hun hart van geen *Uitverkiezing* weten willen, en aan den anderen kant al diegenen, die ze om Gods wille van harte belijden, er hun troost in zoeken, en er in roemen tot prijs van 's Heeren heerlijkheid.

Die laatste nu zijn niet alleen de Gerestoreerden. Reeds lang eer de kerk gerestoreerd, en straks gerestoreerd was, is in de 4de en 5de eeuw onzer jaartelling over dit punt een zeer ernstig gedag in de Christelijke kerk gevoerd, waarin het pleit voor de Schrift aan Augustinus' onsterflijken naam verbonden is. Monica's zoon was de van God geroepene en bestemde, om het eerst dit kostelijk stuk onzer belijdenis grondig en in zijn diepte op te vatten, en tegen de dwalingen van Pelagius en zijn aanhang te verdedigen. Het was aan zijn helder inzicht, aan zijn hoogmoed en ongeëvenaarde doortastendheid te danken, dat destijds de Christelijke kerk bijna eenparig tot de belijdenis van deze heilige waarheid toetrad en keer op keer alle halve en heele ontkenningen van dit leerstuk verwierp.

Drie eeuwen zijn er sedert Augustinus optrad, dan ook noodig geweest, eer het Satan gelukte deze troostrijke belijdenis weer aan de kerken van Christus te ontwringen.

En toen het eindelijk aan den Vijand der waarheid gelukt was, onder het dekfel van een nieuw Semipelagianisme deze schoone belijdenis onzichtbaar te maken, zijn er toch in elke eeuw nog altoos enkele mannen van naam en enkele vrome groepen van grooter of kleiner omvang opgestaan, die altoos weer den sluier poogden weg te nemen.

Zoo duurde het tot in Luthers dagen, en nauwelijks brak met het moedig optreden van dezen geloofsheid het licht der waarheid weer in Gods kerke door, of ook de leer der *Uitverkiezing* werd in eere hersteld en door Luther met onkreukbare trouw en volstanding beleiden.

Ontkend mag intusschen niet, dat de godgeleerden, die straks Luthers naam overnamen en er aan voortspinnen, hierin niet met hem homogene stonden, en al spoedig allerlei pogingen aanwendden, om aan de klem van deze waarheid te ontkomen.

En toen was het, dat voor Calvijn de schoone taak bleek weggelegd, om met krachtige hand en helder bewustzijn, het verdonkerd goud van dit belijdenisartikel nogmaals van het stof der menschelijke

vondsten te reinigen, en met zulk een kracht op den voorgrond te schuiven, dat heel een reeks van kerken, het uitnemend gewicht van dit leerstuk gevoelde, het niet slechts in hun belijdenis opnamen, maar er geheel hare belijdenis door beheerschen lieten.

Eerst door Calvijn's machtig initiatief is de leer der *Uitverkiezing* het *cor Ecclesiae* of 'het hart der kerk' geworden. Waar Augustinus nog vrede nam met óók deze waarheid in het licht te stellen, oordeelde Calvijn op grond van de ervaring der Middeleeuwen, dat zelfs dit nog niet genoeg was, en dat er voor de kerk van Christus geen andere keuze overbleef, dan om óf deze heerlijke belijdenis tot het middelpunt harer gansche Confessie te maken, óf reeds bij den aanvang den dag voor te bereiden, waarop nogmaals het wonderde feit der *Uitverkiezing* onder het stof der vergetelheid zou worden begraven.

Dit inziende heeft Calvijn deswege, met volkomen bewustheid van wat hij deed, wel wezenlijk het feit der *Verkiezinge Gods* op den voorgrond geplaatst. Zij die ook in onze dagen dit feit wel erkennen willen, maar er altoos bijvoegen, dat het toch niet op den voorgrond moge geplaatst worden, reageeren dus wel terdege tegen het uitgangspunt der Gerestoreerde kerken. En dat Calvijn juist en zijn bedillers onjuist zagen, blijkt wel op onomstootelijke wijze uit het feit, dat ook thans weer de belijdenis der *Uitverkiezing* én in Engeland, én ten deele zelfs in Amerika en Schotland, en niet minder in ons eigen vaderland, weer bijna spoorloos verdween uit alle kringen en groepen der kerken, waar men met Calvijn deze op den voorgrond plaatsing niet anderszins.

Feitelijk is aan alle overige groepen en kringen nu reeds weer overkomen, wataan de kerk na Augustinus overkwam, t. w. dat ze *pro memoria* nog altoos de *Verkiezing* op de reeks harer artikelen plaatsen, maar om er schier nimmer mee te rekenen; terwijl alleen in die kringen van geloovigen, waar men met Calvijn het op den voorgrond plaatsen van de *Verkiezing* plicht achtte, nog altoos in een onverwakt mateineren van deze belijdenis te roemen valt.

Toch mogen daarom niet alle tegenstanders van het Gerestoreerde standpunt over één kam worden geschoren.

Er zijn onder hen sophisten, ondiepe lieden, halve vrienden, en verklaarde vijanden, die wel te onderscheiden zijn.

Sophisten noemen we al diegenen, voor wie het stuk der *Verkiezing* geen zaak van het hart, maar puur van verstandelijke redeneering is. Intellectuele goochelaars, verstandelijke acrobaten en koorddansers, die zich aan halsbrekende toeren wagen, om u te beredeneeren, dat een cirkel vierkant of een ruit rond is, en zoo ook op dit stuk u haarfijn voorpluizen, hoe al wat de Schrift van de *Uitverkiezing* leert, uiteraard wel bestaan kan met haar algeheele wegcijfering en verwerping.

Houd u van dit soort lieden liefst op een afstand. Redeneer met hen nooit, tenzij ge het met bestraffende overmacht kunt doen, om met één ruk het rag van hun spinsel te verscheuren. Bij de zwijnen vergeleek de Heere dit soort menschen, voor wie men de paalen van zijn heiligheld niet te grabbel zal werpen.

Heel anders daarentegen zijn de *ondiepe lieden*. De leer der *Verkiezing* is een wortelstudie. En nu zijn er helaas, maar al te veel lieden, die niets van het onderzoek van den wortel houden, en zich maar altoos vermaken met twijf en blad. Zoo doen ze bij de leer der zonde, waarbij ze nooit tot Adam doordringen. Zoo doen ze bij de leer der verlossing, waarbij ze nooit dalen in de diepte van Gods raad. Zoo doen ze bij de kerk, waarbij ze nooit rekenen met het Lichaam Christi. En zoo nu doen ze ook met de leer der persoonlijke genade, waarbij ze nooit dalen naar de *Verkiezinge Gods*. Dit soort menschen is van alle dalen alkeerig en stelt zich tevree met het dobberen in den waterspiegel.

Ze minnen de oppervlakte en schuwen dieper onderzoek. Ze wonen in hun huis en sterven in hun huis zonder ooit te vragen naar de *fundamente*.

Bij deze lieden schuilt het kwaad dus niet in onaandoenlijkheid noch in verklaarde vijandschap, maar in zekere geestelijke traagheid. Hun vang is te klein en te kort. Ze scheepden zich in zonder een dieplood mee te nemen, en kunnen daarom den bodem onder de wateren niet peilen.

Het naast aan deze staan de *halve vrienden*.

Dit zijn menschen, die wel terdege iets gevoelen voor de eere Gods, die bij dit vraagstuk betrokken is, maar die toch ook weer te veel voelen voor de eere van den mensch, die er bij dit vraagstuk gansche lijf onder moet, om uit de volle borst en blij van toon de hymne der *Uitverkiezing* met u mee te zingen. Ze zijn geboren schipperaars. Lieden die zich het best er bij bevonden, zoo dikwijls ze het op een akkoord wierpen. Een vergelijk is voor hen steeds goud waard. En zoo schijnt hun ook ten deze de steen der wijzen gevonden te zijn, zoo men noch te veel links noch te veel rechts gaat, maar met bedachtzamen tred op het middenpaadje voortstroomt. Half geven ze dus het ééne toe, maar half houden ze ook het andere vast en zoo hebben ze niets geheel. Als deze lieden een man uit één stuk op hun weg ontmoeten, steken ze onwillekeurig hun voelhorrens uit, en speuren al spoedig, dat mijden van dien man voor hen het veiligst is.

En dan komen in het laatste ressort nog de *verklaarde vijanden*. Dit zijn mannen die ook op hun beurt aan wortelstudie doen, en volstrekt met geen zoetsappig praatje vrede nemen. Ook zij eischen eenheid en veerkracht in de belijdenis onzer beginselen. Ze schuwen met ons én de sophisten, én den twijf- en bladplukker, én den man van het middenpaadje. Wat ook zij bedoelen is, leven uit één beginseel en spreken met één mond. Alleen maar deze prijselijke doortastendheid en beginselvastheid keert zich bij hen beslist tegen de eere Gods. Zij gelooven niet in God, maar in den mensch. En deswege kan het niet anders, of ook zij leeren wel met ons een *verkiezing*, maar een *verkiezing* waarbij *geken* wordt niet door den *Schepper*, maar door het *scheppel*.

Met deze vierlei soort van bedillars en tegenstribelaars en leuteraars en vijanden hadden reeds onze vaders in de 16de en 17de eeuw te doen, en daarom is en blijft het de onvergankelijke roem van de Synode, die in 1618 te Dordrecht daagde, dat zij met vaste hand het rag der sophisten verscheurd, de oppervlakkigheid deser

ondiepe lieden gebrandmerkt, de halfheid deser middenmannen op de kaak gesteld, de principiele vijandschap deser tegenstanders gewraakt, en tegenover allen naam de vrijmachtige Souvereiniteit Gods en de Almacht des Heeren in het genadewerk op het schoonst verheerlijkt heeft.

Ten tweede zij opgemerkt dat alle bespreking van de *Uitverkiezinge Gods* een doordringen is tot de grondlegging en fundeering der elementen, waaruit het God belied heeft zijn geducht paleis op te trekken.

Men laat, zoodra het aan deze quaestie toekomt, het dieplood tot op den diepsten bodem zakken, en heeft plotseling met een dier ondoorgondelijke mysteriën te doen, waarbij ons eindig bewustzijn rechtstreeks in aanraking komt met dat eeuwige en oneindige in den Heere onzen God, dat buiten het bereik en de bevatting van onze eindige begrippen valt.

Van een beredeneeren, van een klaarijg uiteenleggen, van een begrippen en doorzien der *Uitverkiezing* kan dus nimmer sprake zijn.

Ge kunt noch bevatten noch begrijpen, wat en wie God de Heere in zijn Eeuwige en Volzalig Wezen is. Ge kunt noch bevatten noch begrijpen, wat in dat Eeuwige Wezen het drievuldige bestaan der Goddelijke Personen is. Ge kunt noch bevatten noch begrijpen, wat de schepping van een creatuur door de wilsmacht van den Schepper is. Ge kunt noch bevatten noch begrijpen, hoe de Zone Gods het vleesch aannam, en tegelijk God en mensch was. Ge kunt noch bevatten noch begrijpen, hoe gij zelf geboren zijt, hoe ge in ziel en lichaam bestaat, en na de scheiding van beide nog kunt voortbestaan. Ge kunt noch bevatten noch begrijpen, hoe uw denken in uw bewustzijn ontstaat en bestaat. Ge kunt noch begrijpen noch bevatten, wat het wezen der liefde, wat het wezen des levens, wat het wezen van den dood is. Kortom, alle begrip en alle bevatting, als werkende met *eindige* middelen, schiet te kort en moet zijn onmacht belijden, zoodra ge in het wezen der dingen doordringt, en dus de grens en het perk van het eindige overschreden hebt.

„O, Diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennis Gods! Hoe ondoordoorzoekelijk zijn zijne oordeelen, en onnaspeurlijk zijn zijne wegen!“ blijft daarom de uitroep, die van de lippen des apostels voortgeplaat moet op onzer aller lippen, zoodra we ons tot de overdenking van dit heilig mysterie nederzetten.

En ten derde worde steeds in het oog gehouden, dat God de Heere voor ons *zedelijke* leven een eigen wet en ordinarie heeft ingesteld, die wij met ons zedelijk bewustzijn nimmer overschrijden kunnen, zonder aanstands alie recht in te boeten, om over het zedelijke mee te spreken.

Het kenmerk van ons zedelijk leven is het beset van *verantwoordelijkheid*. Overal waar dit niet werkt, is het zedelijk leven óf weg, óf slaapt het, óf zwijgt met opzet. Zoo dikwijls daarentegen onze persoonlijke zedelijke overtuiging leeft, wakker is en spreekt, komt onverbiddeijk altoos en aanstands het onuitroebbaar beset van *verantwoordelijkheid* in het spel, dat door geen drogreden is weg te cijferen.

Was nu het zedelijk beset ons gegeven,

Een brief uit de valleien.

IV.

De Waldenzen gaan voort:

„Toen men hem tegemoet voerde, dat men nog de vreeze koesterde van bedrogen te worden als zoovele andere keeren, zwoeren hij en al de andere Papistische grooten op de verdoemenis hunner ziel, dat zij oprecht waren, zoodat men hen, indien zij hun woord braken, aan hun leven zou kunnen straffen, ja, dat zij den Roomsch-Katholiken godsdienst zouden verlaten, indien het hof hen bedroeg. Zij voegden er bij: Men doet u wonderen hoopen van de tusschenkomst der uitlandsche regeringen; maar gij zult nimmer zien, dat Zijne Koninklijke Hoogheid rekening houdt met enige tusschenkomst, welke die ook zij. En wanneer gij iets macht verkrijgen langs dezen weg, het zal altijd minder zijn en met zijne ongunst, en vroeg of laat zult gij de smart ondervinden van ze te hebben gekweld. Eindelijk zeiden zij: dat, indien al de valleien niet spoedig besluten hem de hovenbedelde verklaring te geven met het oog op de genoemde beloften, zij hunnen laatste ondergang zouden zien, want dat de gehele militie van Piemont opnieuw bevel ontvingen had, ja zelfs reeds enkele regimenten op weg waren, om zich te La Tour en St. Jean te vestigen. Bloed en tranen zou men dan schrijven.

Zietdaar, mijne heeren, de beweegredenen, beloften en bedreigingen, die ons den genoemden Catechismus deden loslaten, daar wij geloofden, dat wij een vinger prijger-

vende, het geheele lichaam zouden redden, vooral met behulp der tusschenkomsten, terzelfder tijd aan Zijne Koninklijke Hoogheid door de Evangelische cantons aangeboden. De Markies de Pianesse, dit stuk van de valleien ontvangende hebbende, maakte er een groot feest van, en een groot gezelschap verlatende, om haar uit de handen van den bovengenoemden advocaat aan te nemen, zeide hij hem al lachende: *Dat is hier een mooie slag van de slimheid (het zoo noemt men de ontzettendste bedriegerij) van den heer Borty*. Maar ach, hoort hemelen, en gij vaders en broeders, weent met ons en bidt voor ons. Zeer kort daarna heeft ons de Markies de Pianesse, inplaats van dat schoone besluit, dat ons een bijvriende rust moest geven, een brief doen schrijven door denzelfden advocaat den 27en Juli j.l., bij welken hij verklaart, dat wij in ons request moesten schrappen het tweede artikel, volgens 'twiik wij, naar de bovengenoemde beloften, in St. Jean de openbare gebieden in de dorpen, de scholen en het ziekenbezoek zouden hebben; en in de andere plaatsen der valleien ons de godsdienstopeningen zouden gelaten worden als bestond, zooals al de concessies, die de genoemde godsdienstopeningen toestaan in de plaatsen, waar zij bestaan. Gaven wij hieraan gehoor, spoedig zouden wij God niet meer kunnen bidden, noch in eenige plaats scholen hebben, tenminste in het openbaar, omdat van die bijzonderheden de privileges niet spreken, waaraan men verklaart zich te willen houden, zonder ons iets te laten, wat niet uitdrukkelijk daarin wordt opgenoemd. Hij heeft ons ook gezegd, dat men het 4e artikel moest prijsgeven, dat wij vrijen handel zouden genieten, volgens het patent van Pinerol en al de concessies, daarin bevestigd, zonder verplicht te zijn tot pas-

poorten, nog minder ons over te geven aan de inquisitie, zooals men ons door nieuwe orders bevolen heeft.

Daar wij niet konden besluiten deze twee artikelen prijs te geven, omdat wij de belijdenis des Evangelies niet meer konden behouden zonder het eerste, noch blijven bestaan en de schatting betalen zonder het tweede, voegde hij deze woorden in zijn brief: *sin ristretto l' Eccellentissimo Signor Marchese di Pianesse m'ha dato commessione di scrivere vi che se non vi risolvete di mettervi nel dovere dell' obediensa che, S. A. R. è più risolta adesso che mad di farsi rendere o per amore o per forza e che se S. Gio non si intenda della sola e vruda habitazione si risolvano anchora di viatarghla affato (dat is in één woord: Zijne excellentie de Markies de Pianesse heeft mij last gegeven u te schrijven, dat, indien gij niet besluit te gehoorzamen (namelijk het artikel over de godsdienstopeningen in St. Jean en elders, de scholen, de ziekenbezoeken, enz. alsmede dat over den handel), Zijne Koninklijke Hoogheid meer dan ooit besloten is, het gewillig of met geweld te nemen; en dat hij, indien St. Jean zich niet tevreden stelt met een bloote inwooning, alles zal wegnemen).*

De afgevaardigde der Evangelische cantons nam de moete in de valleien te komen j. l. Donderdag, den 20en, waar hij een nacht overbleef, om naar verscheidene dingen, waarover men hem slechte inlichtingen had gegeven, te informeren, en ons verklaarde, dat hij zoo groote verbittering over de tusschenkomst, welke men in ons belang had ingesteld, ontmoet had, dat hij onze grieven aan Zijne Koninklijke Hoogheid niet had durven aanbieden.

Gij ziet dus wel, mijne heeren! in hoe groote benauwd-

heid wij zijn, na zooveel te hebben gedaan en geleden, dat wij voor God en menschen niet met recht belasterd zijn kunnen worden. Wij bidden u in den name Gods, indien de ingewanden van barmhartigheid onzer lieve broeders, die reeds zooveel voor ons gedaan hebben, nog over onze ellende hewogen zijn, zooals wij moeten denken, doet dan, door de ontfermingen van den Heere Jezus, met al diegenen, die ons beschouwen als brandhouten uit het vuur gered en ons reeds zooveel goeds gedaan hebben, moete, dat wij in een beteren toestand komen. Of, indien de valsche rapporten, de voorzichtigheid der wereld en de ongehoorde listen onzer tegenstanders boven de waarheid gielden, zoodat er geen balsam voor ons in Gilead meer mocht zijn, doet ons dat, zoo het u belieft, spoedig weten, opdat wij ons mogen voorbereiden op het martelaarschap, dat God zal behagen ons op te leggen en wij met Christelijke berusting afwachten. Wij bidden u, mijne heeren! te gelooven, dat, indien er een ongeluk is geweest in de veralpping, waartoe wij gedwongen geweest zijn, er aan den anderen kant een zeer buitengewoon goed hieruit voortvloet, aangezien er tevoren oneenigheid onder ons heerste, daar verscheidene reizen, dat men, nalatende dit te doen, alles zou te gronde richten; maar nu men zoo vreeselijke bedriegerij ziet, alsmede het besluit om ons af te maken, is de eensgezindheid zoo groot, dat allen roepen, dat zij bereid zijn, goed en leven prijs te geven om de andere oefeningen, die hun resten, te behouden.

DE GAAY FORTMAN.